

UNITÁRIUS ÉLET

XIV. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

1960. JANUÁR HÓ

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány rendkívüli államsegélye egyházunknak

Kormányunk teljesítette egyházunk vezetőségének kérését, hogy az 1960. esztendőben is változatlan összegben folyósítsa az államsegélyt. Mint ismeretes, az egyház és állam között 1948-ban kötött egyezmény rendelkezése szerint az egyezmény megkötése óta az államsegélyt öt évenként 25 százalékkal kellett volna csökkenteni. Az egyezmény szerint immár 50 százalékban esedékes csökkentés elháríthatatlan anyagi nehézségek elé állította volna egyházunkat.

Ez a körülmény indította egyházunk vezetőségét arra, hogy — a többi egyházakhoz hasonlóan — ké-

részel forduljon az Állami Egyházi Hivatalhoz, illetőleg a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz, hogy az immár másodízben esedékes, újabb 25 százalékos államsegély-csökkentést 1960-ban se hajtsa végre. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány méltányolva az előterjesztett kérést, nagylelkűen eltekintett a csökkentés végrehajtásától 1960. évre.

Egyházunk őszinte hálával köszöni meg államunk vezetőinek jóindulatú gondoskodását és azt fokozott felelősséggel végzett munkával és népünk iránt érzett még teljesebb szeretettel viszonozza.

PÁSZTORLEVÉL

Ján. XVIII. 37: „Én azért születtem, és azért jöttem a világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról; mindaz, aki az igazságból való, hallgat az én szómra.”

Kedves Unitárius Testvéreim!

Szeretett Atyámfiai!

Isten nevében köszöntelek mindnyájatokat szerte a magyar hazában és az emberi lélek édes anyanyelvén, a szeretet szavával szólok hozzátok az 1960. esztendő első napján az Isten házában. Adjon Isten boldog újesztendőt, békességet, jó egészséget mindenkinek. Áldjon meg az Isten minden jó szándékot és segítsen sikerre minden igaz és nemes törekvést ebben az esztendőben is.

Az örökkévaló idő őrsváltásának idején a jó keresztény ember rendszerint átvizsgálja lelkiismeretét. Lelkiismeretének mérlegén az egyik serpenyőbe kerül ilyenkor minden, amit elvégzett, a másikban benne találja az elmulasztottakat. Az egyikben ott vannak jócselekedeteink, békességes, igazi emberi megnyilatkozásaink; a másikat terhelik ballépéseink, tévedéseink, rossz szándékaink, mérges indulataink, általában mindazok a megnyilvánulásai eddigi életünknek, melyekről utólagosan azt kell mondjuk, hogy nem méltók mihozánk. És újévi számadásaink rendszerint tisztán, félreérthetetlenül tárják szemünk elé, hogy milyen gondolatok hevítették lelkünket, milyen célok serkentették küzdelmünket, milyen érzések telítették emberségünket? Milyen eszmék és igazságok lelkesítettek, vagyis, hogy miért éltünk eddig. A tapasztalat és a történelem is azt bizonyítja, hogy akik rábízák magukat az eseményekre, mondván, hogy mindig volt valahogy és mindig lesz is valahogy, az ilyen „falevélsorsú” emberek rendszerint elvesznek, mint a porsem a sivatagi homoktengerben.

Nekünk e tekintetben is Jézus az eszményképünk. Aki egyszer egy számadásban eldöntötte végérvényesen a nagy kérdést, bizonyosan mondván magáról: „Én azért születtem és azért jöttem a világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról.” És ezt a küldetést nemesak vállalta, hanem teljesítette is.

Az igazság koronként változik. Minden nemzedéknek megvannak a maga igazságai. De vannak olyan igazságok is, amelyek éppen olyan tartozékal életünk-

nek, mint a napnak a fény, a tűznek a meleg, a szívnek a vér, és a tüdőnek a levegő, s az agynak az értelem, a léleknek az élet. Ilyen igazság, hogy mi mind egy Atyának, Istennek vagyunk a gyermekei, s ezért testvérek vagyunk. Vagy hogy a szeretet épít és a gyűlölet rombol. A béke életet szül, a háború halált. Ami egy embernek teher, vagy éppen lehetetlen, azt egyetértéssel többen játszi könnyedséggel végzik el. Rövid másfél évtized alatt káprázatos változások mentek végbe körülöttünk. Eltűntek az életünkben a távolságok, megváltoztak a világunkban a méretek. Átalakultak a keretek, amelyek között éltünk. Kicsérélődtek a fogalmak, melyekért lelkesedtünk és érdeklőnk horizontja kitereltesedett. Ez az élet alkalmas most arra, hogy legalább mi, a mi kis közösségünkben valóban egy család lehessünk. Az a mi életünk legkrisztusibb igazsága, hogy egymásért felelősek vagyunk. Atyafiságosan kérlek azért, atyámfiai, hogy úgy tekintsétek egymást mindenekben, mint testvérek.

Most valóban itt az ideje, hogy szószerint magunkra vegyük az apostol útmutatását: „Egymás terhét hordozzátok és úgy töltsétek be Krisztus törvényét.” Sorunk egymásba szövődött újra, mint ahogy volt egykor a honfoglaló őseink idejében, amikor egyetlen testvéri közösség volt a nagy vándorlások idején a boldogulását kereső nemzet s mikor letelepedett, akkor is csak a gyepük jelölték, hogy az egyes törzsek sajátos felelősségei meddig húzódnak el. Elmúlt az ideje annak, amikor egyenként önös kis világukban keresték boldogulásukat az emberek. Mi csak úgy lehetünk boldogok, ha mindnyájan boldogok vagyunk.

Legyen ez a most ránk köszöntött esztendő sorainkban a testvéri közösség szellemének megerősödése, a közös munka sikerének s az egyedekben boldog nép életének áldásos esztendeje. Legyetek erősek a hitben. Szilárdak az elhatározásban, következetesek a magatartásban. Egymás iránt segítők, készségesek, türelmesek és békességesek. Bízatok magatokban, egymásban és mindenekfölött Istenben, akinek neve legyen áldott mi közöttünk örökkön örökké.

Adjon Isten békés, boldog új esztendőt.

Budapest, 1960. január 1.

Atyafiságos szeretettel:
PETHŐ ISTVÁN püspöki helynök

A lengyel Áriánusok

Háromszáz esztendővel ezelőtt, 1660-ban az inkvizíció hazájuk elhagyására kényszeríti a lengyel testvéreket — *bracia polscy* —, akiknek minden bűne csak annyi, hogy vallási nézeteik az uralkodó katolicizmussal eltértek. A XVII. században élt magyar unitáriusok szeretettel befogadták a menekültek egyik csoportját. Az egykori menekültek később elmagyarosodott utódai egyes magyar unitárius gyülekezetekben ma is élnek. A lengyel testvérek hitelvi felfogása sokban azonos volt a XVI. századbeli unitáriusokéval. A mai történetírás lengyel áriánusokként tartja őket nyilván. A külföldi szakirodalom az olasz Socinus után, aki körükben letelepedett és vezető szerepet vitt, sociniánusoknak nevezte. A lengyel antitrinitáriusok sorában sok idegen hitújító is tevékenykedett, akiknek munkássága ismert. Következő ismertetéseinkben a lengyel nép fiai közül született vallási és társadalmi reformátorok tevékenységét kívánjuk bemutatni.

GONESIUS

Négyszáz esztendőnek előtte, az 1560 májusában Pinczowban tartott zsinat a litván nemeseket figyelmeztette, hogy a superintendensek által fel nem szentelt és Servetus és Gonesius eretnekségét hirdető férfiakat tiltsák el a szolgálattól, Gonesiust pedig zárják ki az egyházból.

Pjotr Gonjadz 1530 táján született, családi nevét szülőfalujától kapta, az irodalom neve latinizált formájában öröközte meg emlékezetét. 1551 körül a tehetséges fiatal papot a vilnai katolikus püspök olasz földre, Pádua egyetemére küldi továbbtanulásra. Itt teológiai doktorátust is szerzett és 1554-ben az egyetemen filozófiai előadásokat is tartott. Páduában az antitrinitárius eszmék titokban terjedtek. Egyik terjesztőket Matteo Gribaldi jogtudós volt, aki olasz, német és francia egyetemeken működött. Valószínű, hogy Gonesius Gribaldi révén ismerkedett meg a szentháromság tagadás gondolataival. Külföldi tartózkodása idején zajlott le Genfben az emlékezetes Servetus-per, a bizonyára olvasott és hallott azokról a munkákról is, melyek Castello tollából kikerülve, tiltakoztak az eretnekek megégettése ellen.

A hazájába visszatért Gonesius új emberként hirdeti az új és haladó eszméket. Hazafelé tartó útján elég időt töltött a morvaországi anabaptisták körében is, hogy radikális szociális tanításait megismerje és később kövesse. Oldalán fakarddal jár, hogy ezzel is bizonyítsa, hogy a nemesek hivatalviselése ellen foglal állást.

Radziwill litván herceg figyelme hamar Gonesiusra terelődött. E korban Radziwill herceg volt a protestantizmus legjelentősebb támogatója. Papjai közé fogadja, de rövidesen eretnekség vádjával Gonesiust a secemini zsinat elé idézik. A zsinat elnéző Gonesiusszal szemben, mert a jelenlevő 16 lelkész közül hetet, köztük nem kisebbeket, mint Pauli Gergelyt és Witrelint később a lengyel áriánusok vezetői közt találjuk.

Gonesius a zsinatot követően Wittenbergbe megy és ott tanait írásban mutatja be Melanchtonnak. A tanulmányról Melanchton megállapítja, hogy az áriánus vagy antitrinitárius eretnekséggel fertőzött. Nem akar semmit sem tudni Gonesiusról s megtagadja azt a kérését is, hogy nyilvános vitára álljon ki vele. Melanchton haragja elől kénytelen előbb az Odera melletti Frankfurtba menekülni, később Poznanban húzódik meg.

1556-ban Gonesius rövid latinnyelvű művében adja ki Krisztus istenségének tanát bíráló művét, mely óriási feltűnést keltett s magára zúdította a protestáns orthodoxia minden támadását. Már a mű megjelenése után egy hónappal, említett év áprilisában zsinatot tartanak ellene, ahová a kislengyelországi kalvinista papokon kívül a cseh testvérek egyházának a képviselőit is meghívják. A zsinat Gonesiust, mint áriánust az egyházból kizárja, anélkül, hogy meghallgatta volna.

Gonesius a zsinat határozata és a krakkói katolikus püspök haragja elől litván földön keres menedéket. Itt az 1558. évi brzescei (breszti) zsinaton Krisztus isten-

sége és a kis gyermekek keresztelese ellen is szót emel. Kiszka János litván főúr veszi védelmébe, wegrowi lelkészé nevezi ki, ott marad haláláig, 1571-ig.

Néhány esztendeig litván földön Gonesius csendben dolgozik s csak miután 1565-ben a végleges szakadás a kalvinisták és az új eszmék hirdetői között bekövetkezett, látogatott el kislengyelországi területre. Ezekben az években Farnowskival együtt ő képviseli a lengyel szentháromság-tagadó mozgalmon belül a konzervatív áriánus irányzatot.

Élete végét közeledni érezvén, 1570-ben a Kiszka-család által létesített nyomdában, Wegrowban három lengyel és egy latinnyelvű munkában fejt ki újra vallási nézeteit. „*Doctrina pura et clara*” c. művének egyetlen példányát a párizsi Biblioteque Nationale-ban őrzik, de a szerző neve tévesen Conedzius-ként van katalogizálva.

Kétségtelen, hogy a lengyel protestantizmus életében Gonesius volt az újabb, haladóbb eszmék első hírnöke. A hit alapjául a szentírást fogadta el, mely szerinte az üdvösségre szükséges összes tudnivalókat tartalmazza. Tanításának központjában az a gondolat áll, hogy csak Krisztus atyja az egyedüli Isten, s aki ezt elismeri, az már közel van az Isten országához, akkor is, ha zsidó vagy török. Az Isten, az atya, nem első személye az istenségnek, hanem maga az egyedüli igaz Isten. Fia egészen más lény, mint az Atya. Isten lényege és személye közt nincs különbség, mert hiszen lényege egyúttal személye is. Csak Istent a legfőbb lényt, mindennek forrását illeti meg tiszteletünk.

A szentháromság tanítását a szentírásban nem találjuk meg — hirdeti Gonesius —, mert ez csak emberi kitalálás. Sem Krisztus, sem az apostolok nem tanították.

Gonesius dogmatikai tanításait, bár hirdetésük idején óriási lépést jelentettek, mert a megkövesedett dogmát igyekezett megreformálni, az idő még életében túlhaladta. Jelentős marad azonban társadalmi reformatori tevékenysége. Itt kora korlátai között, a vallás tanításának alkalmazásával radikális szociális tanokat hirdetett. Erről azonban a lengyel áriánusok társadalmi reformmozgalmainak az ismertetése rendjén emlékezünk meg.

Ferencz József

Másodszor Afrikában 1924—1927

Részlet Albert Schweitzer „Életem és Gondolatom”
(*My Life and Thought*) című művéből

Mihelyt az építési területet tisztára irtottuk, megkezdtem a környező terepek földművelésre való előkészítését. Micsoda öröm volt a dzsungeltől területeket hódítani el. Azóta éveken át folyt a munka, hogy a kórház körül egy Édenkertet létesítsünk. Fiatal gyümölcsfák százait ültettük el, melyeket magról növesztettünk és neveltünk fel. Egy napon annyi gyümölcs lesz itt, hogy mindenki vehet, amennyit kíván, és a lopás bűne nem fog létezni többé. Sőt már el is érkezünk ehhez az állapothoz a papaya- és mangófák gyümölcseivel és az olajpálmákkal. A nagy számban elültetett papayafák máris több gyümölcsöt adnak, mint amennyire a kórháznak szüksége van, míg a mangófákból és az olajpálmákból már oly sok volt növekedésben a közeli erdőben, hogy mikor a körülöttünk levő fákat is kidöntöttük, valóságos ligeteket alkottak. Ezek a ligetek, mihelyt megszabadítottuk őket a rojtogató kuszónövényektől és az óriás fáktól, melyek árnyékot borítottak rájuk, azonnal gyümölcsözni, teremni kezdtek. Ezek a gyümölcsfák természetesen nem ősi elemei az őserdőnek. A mangók az egykori folyóparti falvakból tették meg útjukat idáig. Az olajpálmák pedig magokból nőttek fel, melyeket papagájok hoztak a közeli falvakból és itt ejtették le.

Az egyenlítői Afrika-dzsungel nem terem ehető gyümölcsöket. Az utazó, akinek étkezlete kifogy, itt éhezésre van ítélve. Sajnos, gyümölcsöt itt nem lehet tá-

Az evangélium lényénél...

TÖLÜNK FÜGG MINDEN

Lukács IV. 18—19: „Az Úrnak lelke van én rajtam, mivelhogy felkent engem... hogy hirdessem az Úrnak kedves esztendejét.”

Újév reggelén a Hőgyes Endre utcai templomunkban erről az ígéről beszéltem. Amikor istentisztelet végeztével a templom előtt a szokásos módon köszöntöttem a hiveket, egyik atyánkfia csaknem szösz szerint ezeket mondotta: „No, majd meglátjuk, az esztendő végén számonkérjük ezt a sok jót, amit most mondott.” Ezúton is mégegyszer megismétlem, amit akkor, ott a templom előtt válaszoltam. Először is senki sem biztosíthat sem engem, sem az illető atyámfiát, hogy esztendő végén feltétlenül és bizonyosan ott leszünk mindketten az évvégi számadását készítő gyülekezetben, másodsorban pedig ismét csak azt mondom: Tölünk függ minden. En arról beszéltem, hogy az esztendő első napján úgy éreztem, hogy az Úrnak lelke vagyon én rajtam, aki felkent engem és elküldött, hogy hirdessem az Úrnak kedves esztendejét. Elmondottam, hogy mi a feltételei annak, hogy ez az év valóban az Úrnak kedves esztendeje legyen és rámutattam arra, hogy kizárólag rajtunk áll, vagy bukik minden. Kértem az istentiszteleten résztvevő atyámfiát, határozzuk el együtt, hogy az Úrnak kedves esztendejévé tesszük a beállott esztendőt. Nincs semmi kétség felőle, azzal kell kezdjük, hogy összefogunk és egyenkénti lelkesedéssel dolgozunk együtt, hogy anyagiakban termékeny és gazdag legyen az esztendő, mert az Evangéliumot a szegényeknek is kell hirdessük. Nekik pedig az a legmegnyugtatóbb Evangélium, ha elmondhatjuk, hogy a világ javaiból bőven van az ő számukra is. Ugyanis a kenyér kalóriáját nem lehet mennyei malasztal pótolni. Sok jószándékú ember azonban, ha egyetért és mindnyájan munkaszeretettel végzik feladataikat, csodákat tehet. S nekünk most arra van szükségünk, hogy az ország népe a szántóföldeken és az üzemekben egyaránt közös erővel, teljesítő képességének legjavát adja a munkában.

Az evangéliumi öröm azonban ennél sokkal egyetemesebb jellegű és elárasztja az élet területeit a legfelső határokig is. Kiterjed a legkisebb rögökre és átjárja az ember minden porcikáját, egész emberségünket. Ahogy mi, unitáriusok értelmezzük az életet,

a világban az összefüggések folyamatosak, szakadatlanok, minélfogva a részletmegoldások, akármilyen tökéletesek is, kihatásaikban sohasem átfogható jellegűek. Ezért a gazdasági bőségre való törekvés mellett az élet lelki hangulatának örömteljessé tételére kell törekedjünk. Kövessünk el hát mindent, hogy körülöttünk az atmoszféra, mely alatt az események az év folyamán végbemennek, nyugodt legyen és békés. Teremtsük meg elsősorban önmagunkban azt a derűs, kiegyensúlyozott lelki hangulatot, mely a boldog élet legelső feltétele és igyekezzünk a közvetlen környezetünkben napsugarassá tenni az életet. Ha egy családban mindenki derűs lelkű, megelégedett és békeséges szándékú, az egész család élete olyanná lesz. Emlékezzünk, vagy gondoljunk arra, hogy Jézus minden szava, tanítása, cselekedete, általában az egész életmegnyilvánulása azért volt oly csodálatos, szép, vonzó, mert ő előre elhatározta, és a pusztai készülődésben rá is készült arra, hogy olyan legyen, amilyen volt s a lelkében felgyült sok-sok szépség, tisztaság és szentség belőle valósággal kiáradt s elárasztotta és megszépítette mindenütt az életet, amerre járt. Nyomában a vakok láttak, a siketek hallottak, a sánták futottak, a bénák jártak, a betegek meggyógyultak s ha úgy kellett, a halottak is feltámadtak. Roppant kiengesztelődés ment végbe mindenütt körülötte. A bűnös asszony töredelmesen siratja és könnyezve bánja meg ballépéseit, a tékozló fiú megundorodva pazarló életmódjától, amit eddig folytatott, a tisztaság és az igaz emberség vágyával tér vissza a megtagadott szülői hajlékba s Nikodémusz az éj leple alatt keresi fel a Megváltó Urát, kinek a közelében lenni már maga az üdvösség. Emberek világa az egész Evangélium. Jószándékú, békés életű munkában szorgos, a szeretetben fáradhatatlan életű emberek csodálatos világa, bizonyosságául annak, hogy mindig, mindenütt az emberek től függ minden. Az is, hogy 1960 az Úr kedves esztendeje lehessen. Bizom magamban és benned is testvérem, ha akarjuk — és miért nem akarnók — boldog, örömteljes, békés, eredményekben gazdag lesz az esztendő. Kezdjük el, de most mindjárt, mert az esztendők eljönnek, s elenyésznek, csak a tetteink, s alkotásaink élnek túl a múló időket. Boldog nemzedék, melyre késő utódok hálával emlékeznek.

Adjon Isten erőt a munkához, hitet és önbizalmat a küzdelemhez, hogy kedvessé tehessek a beállott esztendőt. Ámen.

Pethő István püspöki helynök

rolni a párás levegő és a hőség miatt. A vetemény pedig, amit én fáradságos munkával növeszték, sokkal többbe kerül, mint amit a bennszülöttek hoznak saját ültetvényeikről, melyek mindig kedvező helyen, víz mellett vannak. Viszont a bennszülötteknek alig van gyümölcsük, mivel ők nem élnek helyhez kötve, hanem állandó mozgásban vannak, s falvaikat mindig újabb helyen verik fel. Mivel azonban a veteményeket sem lehet tárolni, állandóan jelentős mennyiségű rizst kell raktáron tartanom, arra az esetre, ha a szomszédos falvak nem termelnek elég veteményt.

Az a tény, hogy nem egy teljesen új kórházat kezdem építeni, hanem a régit építettem fel újra, egyáltalán nem volt kedvezőtlen. Ez lehetővé tette, hogy tapasztalatokat gyűjtsünk, melyeket most nagyszerűen fel tudunk használni. Csupán egyetlen bennszülött munkásunk volt, aki az egész újjáépítés alatt velünk maradt, egy Monenzali nevezetű ács. Az utolsó pár hónapban egy fiatal svájci ács is segített az építkezésen. Így most, második afrikai tartózkodásom alkalmával is megghiúsult az a tervem, hogy a második év végén visszatérjek Európába. Ezúttal három és fél évig kellett maradnom. Estéknél annyira fáradt és eltompult voltam az állandó napon való tartózkodástól, hogy sohasem jutottam el odáig, hogy írni tudjak. Megmaradt energiám épp elégséges volt arra, hogy rendszeres zongoragyakorlatomat elvégezzem. Ezért aztán a „Mysticism of St. Paul” ismét befejezetlen maradt, viszont ezen évek alatt sokat fejlődtem zenei téren. Néhány új épület már állt, mikor 1927. január 21-én a betegek áthelyezése a régi kórházból az újba meg-

történt. Ezen az estén az utolsó forduló alkalmával az elmebetegeket vittem magammal. Az őrizőik azzal kötötték le a betegek figyelmét, hogy elmondták nekik, hogy az új kórházban fapadlójú cellákban fognak élni. Mikor ezen az estén ellenőrző vizitemet végeztem, minden tűz mellől és minden szúnyogháló alól hangzott a dicséret: „Ez egy jó kunyhó, Doktor, nagyon jó kunyhó!” Így most először, amióta Afrikában dolgozom, a pacienseim emberhez méltó körülmények között vannak elszállásolva. 1927 áprilisában átadtam a kórház körüli őserdői irtásra felfogadott munkások ellenőrzését Mrs. C. E. B. Russelnek, aki akkor érkezett meg, s akinek kitűnő érzéke volt a munkások irányítására. Az ő vezetése alatt kezdődött meg az ültetvények telepítése. Ekkor szereztem azt a tapasztalatot, hogy a bennszülöttek sokkal jobban engedelmessékednek egy fehér asszonynak, mint nekünk, férfiaknak. Még ugyanez év nyarának közepére több kórházi osztályt kiegészítettem. Ekkor aztán olyan kórházam volt, mely szükség esetén 2000 beteget is el tud szállásolni, kísérelőkkel együtt. Az utóbbi hónapok alatt a kezelték száma 140 és 160 között változott. Ugyancsak megoldottuk a vérhas-betegek elkülönítésének kérdését is. Az elmebetegek épületét a londoni Guildhouse gyülekezet alapítványából állítottuk fel, melyet egy elhunyt tagjuknak, Mrs. Ambrosenak emlékére alapítottak. És most, miután elintéztem a legszükségesebb teendőket a kórház belső ügyeit illetően, az irányítást a kollégáimra hagytam és a hazamenetelre gondolhattam. Július 21-én utaztam el Lambarénéből Európa felé. (Vége)

„TOROCKÓI GYÁSZ”

címen érdekes történelmi regény jelent meg Ignác Rózsának, a neves írónek tollából, a Móra Ferenc Könyvkiadó kiadásában. — A regény élénk színekkel és drámai erővel eleveníti fel Torockónak, ennek az egykori vasérc-termeléséről és művészi népviseletéről, varrottásairól egyként híres kis erdélyi bányavároskának hajdani életét, az 1700-as években az osztrák császári zsarnoksággal szövetségesei földesúri önkénytelenségében vívott harcait, életre-halálra menő küzdelmelt. Az író mondanivalóját egy egykori torockói unitárius papleány volt naplószerű feljegyzéseinek formájában tolmácsolja.

A számos unitárius vonatkozással átszőtt regény írói előszavából közöljük az alábbi részletet:

„Az a férfiú, aki a torockói székely bányászoknál a XVIII. század második évében lepergett forradalmáról írt munkájával felgyújtotta képzeletemet, ezekkel a szavakkal fogott íráshoz:

Minden ártatlanul kiöntött vér oly kínos, mellyel a népek hagyatékának tárgyalásánál lelkiismeretesen be kell számolnunk. Orbán Baláznak nevezték.

Abból az erdélyi nemességéből származott, amelyik mindhalálig állta, hogy 1848-ban kiváltságairól a haza és a nép javára lemondott. Neve elől a rangjelzést, a címet elvetette. Egész vagyonát nagy munkájának, a Székelyföldnek megritkítására fordította. A székelység körében róla maradt fenn az a népies szólás-mondás: „Báró, de nem folytasza.” Tudnillik az örökös báróságot.

A torockói székelyek közül még IV. Béla idejében kivált egy Andorás nevezetű várépítő katoná, aki ettől a közös-ségtől függetlenül is javakat, királvi birtokot szerzett magának. Utódal idővel főúri rangra jutottak. Torockó bányavároskával átellenben, Torockószentgyörgyön várkastélyt emeltek s idővel Thorockay néven nevezték magukat. Mint a nagy hatalomra jutott, dúsan szaporodó főrangú családokból általában, került ki a Thorockayak közül is mindenféle fajta ember; vitéz katoná is, harcosló zsarnok is, tudós püspök is, népnéző kényúr is. Ezek a népből kiemelkedett Thorockayak szerették volna évszázadokon át igájukba hajtani azokat, akikből tulajdonképpen eredtek ezek mesterkedtek azon, hogy a bányabirtoklása és értékesítése ne a torockói

népközösségé, hanem saját főúri joguk legyen, a hajdani testvéreik ne közös bányabirtokosok, hanem az ő főúri jobbágyaik legyenek.

Mikor Mátyás király ellen összeesküdtek az erdélyi főurak, éppen egy Thorockay Illés nevű vezérkedett ebben az összeesküvésben.

Mátyás letörte az összeesküvést, és ez az Illés is elvesztette javait. Mátyás volt az utolsó király, aki a torockói bányász-földműves közösség kiváltságát megerősítette s az ellenlábás Thorockay főurak kiskirályságát megtiporta.

Az utána következő bábfeljedelmek alatt: magasra emelte ezerfejd sárkánynyakát az új életre kapott oligarchia — mint Orbán Balázs írja. Veszedelembe került, majd a főurak zsákmányul esett a bányász-polgárok minden szabadalma.

A kezdetben gyanútlan torockóiak királyi kiváltságlevelüket „biztonság okából” évszázadokon át a Thorockayak szentgyörgyi kastélyában tartották, s a Thorockay-család ezt a felügyeletet hűséggel is látta el, egészen a Dózsa-fele felkelésig. Mikor Dózsa kurucal a szentgyörgyi várat felprédálták, az akkori Thorockayak állítása szerint az adomány- és szabadáglevelét a lángok martaléka lett.

A torockói bányászok azonban esküvel állították, hogy az adománylevelét nem semmisült meg, hanem a Thorockay-család kezén elveszett. Valóban, 1516-ban az akkori szentgyörgyi földesúr, Thorockay Ferenc az elégett, megperzselődött adománylevelének széttepett s megint összeragasztott darabjait a gyermekkirálynak, II. Lajosnak bemutatta és az új adománylevelét ennek az összetakolt íratnak láttára úgy adta ki, hogy abban már nemcsak a szentgyörgyi uradalom, hanem a torockóiak vára is, mint a földesurak tulajdona szerepelt, mégpedig a „Torockó városához közeli vár” szavak szerint. Ebből a négy szavacskaiból Torockó város bányásznépére két évszázadig tartó, gyötrelmes, véres pereskedés szakadt.

Orbán Balázs az utolsó hites szemtanú, aki látta meg azon a módon működni a torockói bányászokat, ahogy történetünk idejében is dolgozniok kellett. Látta a régi, kezdetleges vasművelésnek, a „lábitók” által űzött termelésnek — a nyomait. Az ércet ugyanis ebben az

időben hordozható kohókban olvasztották, a kohókat pedig úgynevezett lábitók segítségével szállították.

Orbán a torockói népet minden ágát feltárta. Leírta hagyományait, sajátos bányász-ünnepeiket, a Vaskenyér ünnept, ismertette népviseletüket, vagyoni helyzetüket, leírta, hogyan etkeznek, mik az emlékeik, panaszaik és vágyaik, és ismertette vallásukat. Az unitárius vallásról tudni kell, hogy keletkezése idejében fennállása alatt mindvégig nemcsak az emberi léleknek a láthatatlan szellemi erőkhöz való viszonyát igyekezett rendezni, hanem reális földi világszemléletet is hirdetett.

A háromféle nemzetiségből egy városközösséggé ötvöződött Torockó bányaváros társadalma már a XVI. században ezt a vallást választotta világnézetének és életformájában erkölcsi értékmérőjének.

Miután vallásukat senki sem erőltette rájuk, hanem azt annak idején maguk választották világnézetül, papjaikkal, kántoraiikkal, tanítóikkal a legszorosabb barátságban éltek. Nem akárik kerültek ki a torockói unitárius értelmiségiek közül. Történetünk idejében egy Kriza Aron nevű ember a papjuk. Őse annak a Kriza Jánosnak, akiből nemcsak unitárius püspök, hanem székely népdaloknak, balladáknak legkiválóbb gyűjtője és feldolgozója lett. Ugyancsak történetünk idejében költő volt iskolájuk rektora is. Vinczi uram, akinek „Korán kelő híves szelű fű tégedet Kolozsvár” kezdetű versét irodalomtörténetünk is őrzi. Torockói unitárius papi származék az európai híru polihistor: Brassai Sámuel is.

Hogy történelmi időkben egy közösség milyen benső viszonyban tudott élni papjaival, ehhez e sorok írójának szükségtelen régi erdélyi történelmi dokumentumokat felkutatnia, elég ha, a saját gyermekkorára emlékszik vissza és a falunak, a közösségnek sorsát annak az értelmiségnek szemével nézi, melynek vérebe itatódott öröksége volt, hogy ő a „közöség szolgálója.”

Az író előszavában megemlíti, hogy — amint az olvasóink előtt ismeretes — Torockó történelmi múltja ihlette Jókai Mórt: „Egy az Isten” és Gyallay Domokost „Vaskenyéren” című regényének írására is.

HÍREK

AZ ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL ELNÖKÉNEK, Ott Károlynak az új év alkalmából egyházunk jókívánságait Pethő István püspöki helynök írásbeli üdvözlésben tolmácsolja.

ÜDVÖZLŐ SOROKAT intézett a püspöki helynök a hazai és külföldi protestáns, illetőleg szabadelvű egyházak vezetőihez, valamint gyülekezeteink elöljáróságához, az Egyházköri Közgylés és Köri Tanács tagjaihoz.

ÚJRV NAPJÁN népes küldöttség üdvözölte egyházunk vezetését a Hőgyes Endre utcai gyülekezeti teremben. Az Egyházköri Közgylés, Köri Tanács, valamint a nagybudapesti egyházközösségek képviselőiből álló küldöttség nevében **Id. P. Buzogány Lajos** egyházköri tanácsos meleg szavakkal köszöntötte az egyház vezetőit. Az üdvözlésre **Pethő István** püspöki helynök válaszolt, rámutatva azoknak a feladatoknak fontosságára, amelyek az új esztendőben várnak egyházunkra.

UNITÁRIUS VALLÁSOS felőrat közvetít a Petőfi Rádió február 7-én de. 8 órakor. Igét hirdeti: **R. Filep Imre** egyházköri főjegyző, budapesti lelkész.

KARÁCSONY MINDKÉT napján budapesti gyülekezetünk Hőgyes Endre utcai és Nagy Ignác utcai templomában tartott Istentiszteletken a hívek nagy számban vettek részt és részvételük úrvacsorában. Hőgyes Endre utcai templomunkban a szolgálatot: **Pethő István** püspöki helynök, Nagy Ignác utcai templomunkban **R. Filep Imre** ek. főjegyző, budapesti lelkész végezte.

PETHŐ ISTVÁN püspöki helynök a múlt év december 12-én meglátogatta miskolci gyülekezetünket. December

12-én este evangélikációs szolgálatot végzett, 13-án pedig istentiszteletet tartott és úrvacsorát osztott. A hívek őszinte örömmel vették körül a püspöki helynököt, aki e tisztségében először jelent meg körükben.

FÜZESGYARMATI EGYHÁZKÖZSÉGÜNK december hó folyamán két evangélikációs estét tartottak. — A gyülekezet asszonyai rendbehozták a papi lak utcai részét, s újból kimeszelték az imatermet. Helyreállították a megromgált tetőzetet és tervbevétték az artézi viznek a parókia udvarára való bevezetését.

DUNAPATAJON karácsony első napján istentisztelet és úrvacsoraoasztás volt. Kenyeret és bort özv. Herczegh Sándorné ajándékozta az Urasztalára. A jókedvű adakozót szereti az Ur.

FERENCZ JÓZSEF főgondnok, teológiai igazgató értékes tanulmányt írt a magyar unitarizmus első irodalmi termése szerzőségének kérdéséről, amely „De falsa et vera” címen 1867-ben jelent meg latin nyelven. A célkitűzésben úttörő jellegű tanulmány írója általánosságban megállapítja, hogy a munka egyes fejezetei kétségtelenül több szerzőtől származnak és Dávid Ferenc tekinthető a tanulmánykötet szerzőjének. — Összeállította Ferencz József fia az újabb Servetus irodalomra vonatkozó adatokat és a Dávid Ferenc életével, művelével és hatásával foglalkozó irodalom bibliográfiáját is. Reméljük, hogy a nagy szorgalommal összegyűjtött a

az egyházunk múltjával összefüggő kérdések iránt érdeklődést tanúsító szélesebb körök előtt is rövidesen ismertté válnak.

ID. P. BUZOGÁNY LAJOS egyházköri tanácsos fia Hőgyes Endre utcai templomunkban házasságot kötött Gröger Zsófiával. Az esketési szertartást **Pethő István** püspöki helynök végezte. A frigyre Isten áldását kérjük.

PETHŐ ISTVÁN püspöki helynök január 22-24. napjain Füzegymarton evangélikációs szolgálatot végzett.

HALOTTAINK. Egeni János ny. MAV főellenőr, pestlőrinci egyházközösségünk egykori áldozatkész buzgó pénztárnoka és gondnoka december 9-én 74 éves korában elhunyt. December 11-én nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra a XVIII. kerület új köztemetőjében. **R. Filep Imre** budapesti és Huszti János pestlőrinci lelkész szolgálatával. — **Özv. Bardócz Pálné** fia, lapunk hűségese olvasója, Cegléden váratlanul elhunyt. Röviddel halála előtt meglehetősen sorokban küldött üdvözlészet lapunk szerkesztőségének. Elhunytát hat gyermeke gyászolja. Január 5-én temették Cegléden. A gyászszertartást Bencze Márton dunatiszvári lelkész végezte. Áldott az igazak emlékezete.

UNITÁRIUS ÉLET
Laptulajdonos a Magyarországi Unitárius Egyházkör.
Felelős szerkesztő és kiadó: **Pethő István.**
Evi előfizetési díj 12 forint.
Budapest, IX., Hőgyes Endre utca 3.
Táv. : 137-186. Csekksz.: 50 561.

Dr. Kaplay István
Budapest
XII. Torbágyi u. 2/c.

